

Wacław Formanowicz (1886-19??)

- fakty z życia oficera WP.

Wacław urodził się 19 września 1886 roku w Gostyniu, w kupieckiej rodzinie Józefa Formanowicza i Gertrudy z domu Lis¹. Ojciec Wacława, z zawodu szewc, prowadził w Gostyniu sklep bławatny (*tekstylny*). Przed I wojną światową Wacław ukończył 6. klasowe gimnazjum w Sławie (pow. Wschowa). Po jej ukończeniu otrzymał posadę państwową³.

Przypuszczam, że pracował w Poznaniu. Potwierdzają to zapisy z jego karty meldunkowej. Wacław jako robotnik mieszkał w Poznaniu w okresie od 27 czerwca 1905 do 24 stycznia 1908 r. Przybył do stolicy prowincji z pobliskiej Komandorii, będącej niewielką częścią obecnego Poznania, obejmującą obszar pomiędzy Śródką na zachodzie a Jeziorem Maltańskim na południu. Nazwa pochodzi od komandorii Kawalerów Maltańskich, która mieściła się w tamtejszym Kościele Św. Jana Jerozolimskiego za murami. Wacław zamieszkał przy ulicy Breitestrasse 14 (dziś ul. Wielka), u Kujawiaka. Od dn. 30.02.1906 r. mieszkał przy Halle 49 (zapewne chodzi o „Halleweg” - obecnie ul. Kazimierza Szafasa na Jeźyczach). W dn. 2.03.1907 r. przeniósł się na Bülowstrasse 3 (dziś ul. J. Kilińskiego) do domu Hensela (*szwagrem Wacława był Maksymilian Hensel*). W dn. 24.01.1908 r. Wacław wyjechał do Gostynia².

W tym czasie został powołany do dwuletniej obowiązkowej służby w armii pruskiej. Szkolenie wojskowe odbył w Hanowerze. Po wybuchu wojny w 1914 roku został wcielony do 10. Armii pruskiej, w składzie której walczył w Belgii. W lutym 1915 roku otrzymał awans na podporucznika (*Leutnant der Landwehre*). Od kwietnia 1915 walczył na froncie rosyjskim, z którego został wycofany w sierpniu 1915 roku na skutek choroby nerwów. Po powrocie do zdrowia pełnił służbę garnizonową a następnie został przeniesiony do Warszawy. W październiku 1917 roku przeniesiony na front w skład 4. Armii niemieckiej, z którą walczył do wybuchu rewolucji niemieckiej w 1918 roku³.

Wrócił do Poznania po ponad 10. latach nieobecności, w dniu 10 września 1918 r. i zamieszkał przy Wiesenstrasse 8 (dziś to ul. Łąkowa) w domu należącym do Hensela. Po dwóch miesiącach, w dniu 6 listopada 1918 roku, wymeldował się z Poznania. Przy ostatniej z wymienionych dat, na karcie meldunkowej Wacława, widnieje skrót „ows”, który prawdopodobnie oznacza „ohne Wohnsitz”, czyli bez miejsca zamieszkania.

Ożenił się z Marią Kotarską. Od co najmniej 1920 r. mieszkał w Warszawie przy ul. Wspólnej 29 m. 8 i pracował jako urzędnik komunalny. W lipcu 1920 r. wstępując do armii polskiej, w wypełnionej własnoręcznie ankiecie personalnej, wyraził chęć zawodowej służby w wojsku polskim. Karta tożsamości z dn. 11.07.1922 r. (ostatni dokument odnaleziony w CAW) podaje datę wstąpienia Wacława do wojska (21.07.1920 r.), oraz określa Jego oddział macierzysty jako 5 Pułk Piechoty Legionów³.

Podpis ppor. Wacława Formanowicza

Maria Formanowiczowa, żona Wacława, jeszcze w czasie okupacji hitlerowskiej w 1942 roku, mieszkała przy ul. Wspólnej 29⁴.

**Ppor. Wacław Formanowicz w składzie dowództwa
205 Ochotniczego Pułku Piechoty im. J. Kilińskiego
w czasie przygotowań do obrony Warszawy w 1920 r.**

W lipcu 1920 roku, w obliczu zagrożenia bytu odrodzonej Rzeczypospolitej przez postępującą nawałę bolszewicką, rozpoczęto, pod egidą Inspektoratu Armii Ochotniczej, formowanie oddziałów w celu obrony kraju. Utworzony w tym czasie 205 pułk piechoty składał się z ochotników a organizowały go kadry trzech zapasowych, legionowych pułków piechoty: 32, 36 i 5, stacjonujących wówczas w Warszawie.

¹ Akt chrztu Wacława Formanowicza z kościoła farnego w Gostyniu, poz. 133/1886

² Karta meldunkowa Wacława Formanowicza, AP w Poznaniu

³ Dokumenty z Centralnego Archiwum Wojskowego w Warszawie

⁴ Amtliches Fernsprechbuch für das Generalgouvernement (*Urzędowa Książka Telefoniczna dla Generalnego Gubernatorstwa*), Deutsche Post Osten, 1942 ; str. 169

Pierwsze prace organizacyjne rozpoczęły się na początku lipca 1920 roku, a już 19 lipca Dowództwo Okręgu Generalnego Warszawa wydało rozkaz l. dz. tj. 5887, Org. na podstawie którego nakazano „formowanie baonów [batalionów] I/205 i II/205. Liczba ochotników przy każdym baonie zapasowym nie może przekraczać 1200 - 1500 ludzi...” (skrótów cyfrowe oznaczały bataliony 1 i 2 należące do pułku 205). W tymże rozkazie została ogólnie unormowana sprawa obsady stanowisk oficerskich: „stanowiska dowódców od baonu wzwyż obsadza Ministerstwo Spraw Wojskowych. Numeracja baonów: numer baonów ochotniczych odpowiada numerowi baonu zapasowego z dodaniem liczby 200. Pułki ochotnicze noszą numer tych baonów zapasowych z dodaniem liczby dwieście, przy których formuje się dowództwo pułku.”

Kompanie 1 i 2 należące do I batalionu zostały umieszczone w Szkole Handlowej im. Zielińskiego przy ulicy Koszykowej 9 oraz w szkole im. Królowej Jadwigi w alejach Ujazdowskich. W tych ostatnich „koszarach” mieściło się również dowództwo batalionu. W dniu 23 lipca rozpoczęto formowanie 3 kompanii, która otrzymała rejon kwaterunkowy wspólny z 2 kompanią. Rozkaz pułkowy nr. 1. z dnia 25 lipca 1920 r. zatwierdził obsadę I batalionu w sposób następujący:

dowódca batalionu - kpt. Wilczyński Adam

adiutant - ppor. Kraśnicki Jan

dowódca kompanii 1. - ppor. Mikoś Władysław

subaltern⁵ - ppor. Pieczka Jan

dowódca kompanii 2. - ppor. Białous Stefan

subaltern - ppor. Damasiewicz Roman

dowódca kompanii 3. - ppor. Formanowicz Wacław

subaltern - ppor. Szuwajew (Rejtan) Aleksander

dowódca kompanii 4 - ppor. Jakóbowski Jan

lekarz batalionu - por. lek. Janiślawski Jan

oficer gospodarczy batalionu - Szymański Władysław (urzędnik wojskowy XI stopnia)

(podkreślenia w tekście są dziełem autora publikacji)

W przedstawionym wyżej pierwotnym składzie dowództwa I batalionu następowały później zmiany. Do batalionu wcieleni zostali ppor. Marian Güntner⁶, który objął czasowo dowództwo 3 kompanii (*za ppor. Wacława Formanowicza ?*), oraz ppor. Zwoliński, który otrzymał dowództwo kompanii 4., z przydanymi mu podchorążymi Czakiem Jerzym i Prosińskim Ignacym.

Stan pierwszego batalionu w chwili wyjścia w pole wynosił (poza wymienionymi oficerami) 853 szeregowych, w tym 35 podoficerów⁷.

Nazwisko Formanowicz w źródłowej monografii 205-pułku piechoty wymieniono najprawdopodobniej jedynie raz, na str., 6, w przedstawionym wyżej zestawieniu dowództwa I batalionu. Tezę tą potwierdza indeks [Google Book Search](#).

Autor niniejszego opracowania zna tylko 1 rozdział monografii B.S. Monda. Opisany w dalszej jego części szlak bojowy 205 pułku, pochodzi z fragmentów zamieszczonych w publikacjach internetowych.

* * *

Wacław Formanowicz, jako oficer WP., nie został ujęty w żadnym z Roczników Oficerskich wydawanych przez Ministerstwo Spraw Wojskowych począwszy od 1923 aż do 1939 r.

⁵ mianem „subaltern” oznaczano wówczas młodszych oficerów kompanii

⁶ Ppor Marian Güntner znany pod pseudonimem „Marian Rentgen” (ur. 23 czerwca 1888, zm. 1940) - warszawski piosenkarz i aktor rewiowy. Ukończył studia na Uniwersytecie Lwowskim na wydziale farmacji (1909-1912). Został zamordowany w Katyniu.

⁷ Opracowano na podst.: B.S. Mond, J. Gintel, *Historia 205 pułku piechoty ochotniczej im. Jana Kilińskiego*, Warszawa 1932. Książka pochodzi ze zbiorów Centralnej Biblioteki Wojskowej w Warszawie

Oswobodzenie Ciechanowa. „19 sierpnia we wczesnych godzinach porannych atak rozpoczął 205 pp ochotniczej im. Jana Kilińskiego. Po zdobyciu Starego Gołymina I batalion maszerował na Ciechanów. W rejonie Nasierowa-Dziurawieńca batalion napotkał opór nieprzyjaciela, po złamaniu którego 3 i 4 kompania została skierowana na północ celem zdobycia Opinogóry i odcięcia nieprzyjacielowi drogi odwrotnej na Przasnysz. Pozostałe kompanie nacierały na Ciechanów. Około godz. 18.00, gdy II i III batalion znajdował się w połowie drogi między Pomorzem a Ciechanowem, rozpoczęła się decydująca walka o miasto. 1 i 2 kompania nacierały na Ciechanów od wschodu, 5 i część 6 od południowego zachodu, zaś 7 i 8 od zachodu. Dwie ostatnie kompanie, po sforsowaniu w bród rzeki Łydyni zajęły dworzec i tor kolejowy. Jeden z epizodów walk o Ciechanów tak przedstawił w dzienniku bojowym dowódca 8 kompanii por. Józef Falkowski: „Kilka wiorst szła kompania w tyralierze, ostrzeliwana przez artylerię ciężką i lekką. Wreszcie doszliśmy do Ciechanowa i z okrzykiem „hura” dopadamy do miasta ja, Pawłowski i mały (Borecki). Wybiegają ludzie, płaczą kobiety: „Panowie, tutaj kozacy są w bocznej ulicy”. Krzyknęliśmy tylko powtórnie „hura” i dalej naprzód. Psiakrew! Trzech nas tylko z jednym strzałem w karabinie. Ale kozacy, posłyszawszy okrzyk „hura”, uciekają, a wraz z nimi tabory. Posyłamy im ostatnie strzały na pożegnanie. Biegniemy pod kościół. Dopadamy kozaka. Prosi by mu życie darować. Biorę konia. Wspaniałe zwierzę. Po drodze chwytam amunicję, rozrzuconą garściami dokoła. Wpadamy na most. Zdążyli już wylać bankę smoły lecz mostu podpalić nie mogli. Dogoniło nas 12 żołnierzy z ppor. Szymasiukiem. Wysyłam go z połową ludzi na mławską szosę, z połową ruszyłem na tor. Kozacy jeszcze operują za nami na lewo i cofają nas. Przed nami ustawili maszynki i obrzucają ogniem. Wali się następnie na nas jakieś dwa, trzy szwadrony. Ustawili karabiny maszynowe i prażę. Prażę i ja, lecz amunicji brak. Wytrzymałem godzinę, poczem cofnąłem się do miasta na rynek. Gdyby tak ze dwie maszynki, więcej ludzi i trochę ognia naszej wypróbowanej artylerii – wpadłoby wszystko co znajduje się na mławskiej szosie, w nasze ręce...”. W czasie odwrotu bolszewików ludność Ciechanowa rozbrajała żołnierzy sowieckich, oficerów wiązała i oddawała wojskom polskim. W czasie walk prócz jeńców zdobyto „dużo materiałów wojennych”.

Bolszewicka piechota i kawaleria kilkakrotnie próbowała odzyskać miasto. Ataki zostały odparte. Po godz. 19.00 do miasta wkroczyły pozostałe kompanie brygady ochotniczej prowadzone przez mjr. Bernarda Monda, który zastąpił ciężko rannego w pierś ppłk. Bronisława Błeszczyńskiego. Wieczorem, po ciężkich walkach pod Bronisławowem, do Ciechanowa weszła również 18 DP. Osłabiona wcześniejszymi walkami nie wzięła udziału w walkach o miasto. Mieszkańcy wylegli na ulice, by „wśród niebywałego entuzjazmu (...) z płaczem radości (powitać – DP) młodzieńskich zdobywców”.

Część 205 pp obsadziła Ciechanów w sposób następujący: II batalion odcinek od Śmiecina po Gostkowo, nawiązując łączność z 3 kompanią, która strzegła szosy na Gołymina i łączyła prawym skrzydłem z 2 kompanią, obsadzającą most. Na tych stanowiskach oddziały pozostały przez cały dzień 20 sierpnia. W sobotę, 21 sierpnia, na pierwszej stronie „Gazeta Poranna” informowała: „W rejonie Ciechanowa oddziały nasze odniosły szereg poważnych sukcesów, łamiąc ostatecznie zgrupowanie przeciwnika. Miasto Ciechanów, które przed paroma dniami zmuszeni byliśmy opuścić, zostało ponownie odzyskane”⁸.

Bitwa nad Niemnem. 205 ochotniczy pułk piechoty w składzie 22 dywizji ochotniczej brał udział w przełomowej bitwie nad Niemnem. Plan polski przewidywał opanowanie przepraw przez Niemen w centrum natarcia już 23 września, ale na skutek ustawicznych kontrataków wojsk sowieckiej 3 armii plan ten nie został zrealizowany. Pod wieczór dnia 23 września 1920 roku 205 pułk piechoty ochotniczej, walcząc pod dowództwem mjr. Bernarda Monda, osiągnął brzeg Niemna pod wsią Hoża na północ od Grodna. Falowe ataki piechoty sowieckiej nie pozwalały posunąć się do przodu. Dzień 25 września stał się dniem przełamania kryzysu bitwy. 22 dywizja ochotnicza wsparta ciężką artylerią rozpoczęła tego dnia atak na zachodnie forty Grodna. Od północy na miasto maszerował 205 pułk ochotniczy⁹.

Skład pułku. "Rusław Szydłowski, który [...] w lipcu 1920 r. zaciągnął się do 205 pułku piechoty, złożonego z ochotników - studentów, uczniów i harcerzy. Brał udział w walkach obronnych na przedpolach Warszawy, a później w polskiej kontrofensywie na wschód i bitwie grodzieńskiej"¹⁰.

⁸ Cytaty za B.S. Mond, J. Gintel, Historia 205 pułku piechoty ochotniczej im. Jana Kilińskiego, Warszawa 1932, ss. 124-125. (Podane za Dariuszem Piotrowiczem: „[Historia Ciechanowa w latach 1918-1939](#)”)

⁹ Na podstawie: "[Bitwa nad Niemnem](#)", opr. Witold, J. Ławrynowicz

¹⁰ Cytat za "Wirtualny Ostrowiec" ([Świątokrzyski](#))